

Лекція 1. Теоретичні та методологічні засади оподаткування. Загальні особливості та ознаки податкових систем країн з різною економічною спрямованістю

Фундаментальні інструменти стимулювання національної економіки зосереджені також у податковій системі. Використання важелів податкової політики є потужним способом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Податкові ставки, пільги, квоти, штрафні санкції, визначення об'єкта і суб'єкта оподаткування, а також джерела сплати податку дають можливість безпосереднього впливу на доходи суб'єктів національної економіки, обсяги споживання та заощадження тощо. Податки впливають на економіку через дохід кінцевого використання економічних агентів та зміну відносних цін залежно від системи оподаткування, вплив податкової політики на макроекономічні змінні може проявлятися по-різному. У цілому зниження податків стимулює зростання приватних витрат і сукупної пропозиції. Зростання податків, навпаки, призводить до їхнього скорочення. Рівень оподаткування в економіці вимірюється відношенням загальної суми фіскальних вилучень до суми доходів фірм і домогосподарств (ставка сумарного оподаткування доходів, або середня ставка податку).⁴⁷

Податкова політика - це діяльність держави у сферах запровадження правової регламентації та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів держави. Зміна форм оподаткування та податкових ставок впливає на стан господарської кон'юнктури. Під час економічної кризи держава свідомо з метою зменшення податкового тиску може йти на зменшення ставок оподаткування, і навпаки, підвищувати їх під час економічного піднесення, з метою утримання темпів економічного зростання і підтримки пропорційності в розвитку продуктивних сил.

Проявом податкової політики, яка проводиться в державі та формується державними структурами, є податкова система. Вивчаючи податкову систему, варто розглянути елементи системи оподаткування.

1. Суб'єкт (платник податків) - юридична чи фізична особа, що сплачує податки.
2. Об'єкт оподаткування - кількісно визначений економічний феномен, який служить базою для оподаткування. Іншими словами, податкова база - це грошова сума, з якої вилучається податок.
3. Джерело оподаткування - дохід платника податку, що підлягає оподаткуванню. Джерело та об'єкт оподаткування взаємно пов'язані, оскільки власне дохід є джерелом сплати податку. Так, якщо оподатковують дохід або майно, що забезпечує дохід, ці два елементи взаємопов'язані. Якщо ж сплачується податок на майно чи землю, які перебувають в особистому

користуванні й не приносять доходу, такий взаємозв'язок втрачається.

4. Податкова ставка (норма оподаткування) - законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування. Податкова ставка може існувати в таких формах:

- середньої податкової ставки - відношення обсягу податків до величини доходу, що підлягає оподаткуванню;

- граничної податкової ставки - відношення приросту податків до приросту доходу, що підлягає оподаткуванню.

5. Податкові пільги - це звільнення від податків або зменшення податкових ставок. Види податкових пільг:

- прискорена амортизація основного капіталу (списання амортизації в обсягах, що значно перевищують реальне зношування капіталу). За своїм змістом прискорена амортизація тотожна податковій субсидії підприємницькому сектору. Вона зменшує прибуток, належний до оподаткування, прискорює оборот основного капіталу, створює стимули для прискореного оновлення основного капіталу;

- інвестиційний податковий кредит, по суті, є фінансуванням державою інвестицій приватного бізнесу. За своїм змістом він є податковою знижкою. Його обчислюють як відсоток від вартості основного капіталу і вилучають безпосередньо із суми податку, а не з доходу, який підлягає оподаткуванню. Це зменшує на величину знижки вартість заново придбаного устаткування.

Податкова квота характеризує рівень оподаткування і визначається як частка податку в доході платника. З точки зору соціальної справедливості, цей елемент оподаткування має бути обов'язковим у формуванні механізму оподаткування. Але введення податкової квоти зменшує можливість впливу податків як економічного регулятора держави. Тому податкова квота законодавчо не встановлюється. Зв'язок між розміром податкової ставки та обсягами податкових надходжень до бюджету дослідив американський економіст А. Лаффер. Графічне зображення цієї залежності відоме як "крива Лаффера". Ця крива виявляє таку ставку оподаткування, за якої податкові надходження досягають максимального обсягу (ІЧ). При подальшому зростанні податкової ставки нівелюються стимули до підприємництва та праці, знижується податкова база та податкові надходження до бюджету. При податковій ставці 100% держава не отримуватиме доходу, оскільки охочих працювати безоплатно немає.

За економічним змістом податкова система - це сукупність податків та обов'язкових платежів, установлених в країні з метою поповнення дохідної частини бюджетів різних рівнів. Реформування існуючої податкової системи є найгострішою проблемою для економіки України. Вітчизняна податкова

система на сьогодні не відповідає потребам ринкової економіки. Надлишковий податковий тиск призводить до згорання виробництва і, відповідно, до зменшення доходів бюджетів усіх рівнів. Головними недоліками податкової політики в Україні, що заважають ефективній роботі вітчизняних підприємств, є:

- 1) неоптимальна податкова структура;
- 2) надмірний податковий тиск на вітчизняного товаровиробника;
- 3) анти стимулююча дія системи надання податкових пільг;
- 4) нестабільність податкового законодавства;
- 5) переважання питомої ваги непрямих податків над прямими, що гальмує стимули до розвитку виробництва;
- 6) велика питома вага стягнень із собівартості продукції (приблизно до 20-30% структури собівартості);
- 7) складність процедури оподаткування.

Для реформування податкової системи необхідно:

- > провести реструктуризацію податкової системи в напрямку збільшення питомої ваги прямих податків;
- > знизити податковий тиск на юридичних і фізичних осіб з метою активізації підприємницької діяльності;
- > удосконалити механізм нарахування і сплати ПДВ;
- > зменшити коло і поступово відмінити пільги в оподаткуванні;
- > підвищити штрафні санкції до суб'єктів, які мають податкову заборгованість перед державою;
- > максимально спростити процедуру оподаткування;
- > інше.